

УДК 373.2/3.015.31:502/504

Карапузова І.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ У ФОРМУВАННІ ПРИРОДНИЧИХ ЗНАНЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ

В статті здійснено аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми, схарактеризовано особливості забезпечення наступності між ЗДО та початковою школою, визначено вплив проведеної гурткової роботи на забезпечення наступності у формуванні природничих знань дітей дошкільного віку та молодших школярів.

***Ключові слова:** наступність, формування природничих знань, гурткова робота, діти дошкільного віку*

Постановка проблеми. Сучасний стан проблеми наступності характеризується різнобічністю охоплення багатьох питань та неоднозначністю їх трактування і має комплексний характер. Це пояснюється тим, що дана проблема знаходиться на перетині актуальних напрямів педагогіки, психології, філософії, соціології і фізіології. Наступність потрібно розглядати як один із основоположних принципів неперервної освіти, завданням якої є забезпечення цілісного розвитку особистості на перших двох ланках системи неперервної освіти.

Забезпечення наступності у навчанні дошкільників та молодших школярів, здійснюється відповідно до Базового компонента дошкільної освіти та Державного стандарту початкової загальної освіти, Типової освітньої програми початкової освіти, освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина», програми розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт», в яких визначається пріоритетність компетентнісного підходу до розв'язання основних завдань дошкільної та початкової ланок освіти.

Сьогодні у початковій школі відбуваються реформи, пов'язані з освітнім процесом, тому питання наступності знову набуває гострої актуальності. Зі змінами у системі початкової освіти мусять відбутися зміни і в дошкільній освіті, так як ці дві ланки взаємопов'язані.

Дотримання принципу наступності значно полегшує адаптацію дитини до виконання нової ролі – школяра. Ще видатний педагог В. О. Сухомлинський вказував, що «школа не повинна вносити різкий перелом у життя дітей. Нехай, ставши учнем, дитина продовжує робити сьогодні те, що вона робила вчора. Нехай нове з'являється в її житті поступово і не приголомшує зливою вражень».

Аналіз актуальних досліджень. Проблемі забезпечення наступності між дошкільною і початковою освітою, організації навчання шестилітніх першокласників присвячені праці таких педагогів як Л. Артемова, Г. Ананьєв, Ш. Амонашвілі, Н. Бібік, А. Богуш, О. Вашуленко, О. Калмикової, Г. Люблінської, С. Миколаєвої, В. Онищук, О. Савченко, Л. Парамонової, Т. Поніманської, О. Проскури, К. Ушинського, В. Сухомлинського, С. Русової та інших.

Метою статті є висвітлення особливостей забезпечення наступності між ЗДО та початковою школою у процесі формування природничих знань дітей.

Виклад основного матеріалу. Для того щоб перехід до навчання у школі був м'яким та поступовим, а також щоб підготувати дитину до навчальної діяльності вихователі використовують різноманітні методи, форми та засоби роботи з дошкільниками. Сьогодні широко застосовується така форма підготовки до школи як гурткова робота. Діти мають змогу відвідувати гуртки спрямовані на розвиток естетичного смаку, хореографічних здібностей, навчаються мовленню та розвивають математичні вміння. Втім даний вид роботи оминає природничу сферу. На сьогодні невелика кількість педагогів прагне формувати у дітей знання про природу, хоча усвідомлюють важливість цього процесу.

Гурткова робота є важливою формою організації дитячої життєдіяльності, становить невід'ємну частину освітнього процесу, а також надає широкі можливості для розв'язання освітніх завдань. Ефективність гурткової роботи значною мірою зумовлюється належним програмно-методичним забезпеченням. Робота гуртків будується за авторськими перспективними планами, складеними їх керівниками на основі власних доробок та освітніх інновацій, що дає можливість коригувати освітню роботу.

Метою роботи природознавчого гуртка є навчання дітей уважно й зацікавлено спостерігати за природним оточенням – дивитись і бачити, слухати і чути, пропускати отримані враження через своє серце, розширювати уявлення дітей про об'єкти живої та неживої природи, про предметний світ, про себе, встановлювати взаємозв'язки, формувати основи екологічної свідомості.

Гурткова робота має свої переваги, при формуванні природничих знань дітей: не заважає звичному освітньому процесу та не порушує розклад занять ЗДО; педагог має можливість упродовж навчального року провести коригування роботи гуртка та, за необхідності, зробити зміни; керівник гуртка, може, у поставлених завданнях і змісті перевищувати рівень стандарту в межах обізнаності дітей-гуртківців. Останнє є найбільшою перевагою у створенні гуртка.

Тобто, гурткова робота дає можливість регулювати освітній процес та процес набуття дітьми знань, умінь та навичок і спрямовувати його у необхідному напрямку. Така діяльність сприяє наступності у формуванні природничих знань.

Під час організації гуртка вихователь може вільно обирати методи та форми роботи і більш активно використовувати інтерактивні методи, або ж давати індивідуальні завдання дітям. Працюючи в гуртку діти мають більше можливостей для дослідної діяльності, що сприяє зацікавленню та активізації дітей.

Завдяки гурткам прослідковується збереження провідних напрямів розвитку дітей, що сприятиме поступовому переходу від гри до процесу навчання як до нового виду діяльності під час першого адаптаційно-ігрового періоду початкової освіти [5].

Наведемо приклад перспективного плану (на кілька місяців) природознавчого гуртка, метою якого є формування у дітей природничих знань, елементів екологічної свідомості, здатності розуміти і любити навколишній світ і природу.

Зразок перспективного плану гуртка

Місяць	Тема тижня	Мета	Зміст
ЖОВТЕНЬ	Планета Земля. Космос	Закріпити та розширити уявлення дітей про планету Земля – як місце життя людей. Дати уявлення про космос та об'єкти що оточують Землю. Наголосити на значенні сонця для життя на планеті. Познакомити дітей з глобусом – макетом Землі.	Перегляд відео про планети Сонячної системи: https://www.youtube.com/watch?v=ITub7NYgY2Y Виготовлення карти-схеми нашої галактики. Елементи сюжетно-рольової гри «Космічна подорож». Конструктивно-будівельна діяльність: будуємо ракету.
	Що таке ґрунт, пісок, глина?	Дати дітям поняття ґрунт та чим він відрізняється від піску та глини.	Експериментування з ґрунтом, піском, глиною та водою. Розгляд зображень різних видів ґрунтів. Бесіда: «Хто живе у ґрунті?»

	Вода. Кругообіг води в природі	Агрегатні стани води. Формувати реалістичне розуміння неживої природи; закріплювати знання про те, що вода може бути у твердому стані (сніг, лід)	Експериментування «Вода може литися і бризкати», використання художнього слова. Перегляд мультфільму «Подорож краплинки води» https://www.youtube.com/watch?v=i3WyXdCzGrU Експериментування: «Колообіг води в природі».
	Повітря навколо нас	Ознайомити дітей з поняттям повітря та його необхідністю для життя на планеті. Закріпити в уявленні дітей що усім живим організмам потрібне повітря.	Експериментування: «Кому потрібне повітря?», «Повітря навколо нас» Д\гра «Кому потрібне повітря?» https://www.youtube.com/watch?v=SwF89Et7HfA
Листопад	Господиня-Осінь	Закріпити знання дітей про овочі та фрукти. Уточнити знання дітей про догляд за овочами. Виховувати працьовитість.	Читання віршів «Здрастуй, осінь!» Е. Благинина, бесіда «Що росте на грядці?» Заучування фізхвилинки «Ми січемо капусту...», д\гра «Впізнай на смак», д\гра «Коли це буває?»
	Рослини восени	Формувати вміння дітей спостерігати явища природи, аналізувати і робити висновки про деякі взаємозв'язки і закономірності. Закріпити вміння дітей розрізняти дерева, кущі та трав'янисті рослини, називати деякі з них.	Спостереження у природі. Бесіда, д\гра «З якого дерева листочок?», д\гра «З якої гілки дітки» р\гра «Дерева, кущі трава», експериментування: «Що потрібно рослинам для росту».
	Тварини та птахи восени	Формувати у дітей бажання по-доброму ставитися до живої природи. Вчити організовувати самостійно підготовку птахів регулярно.	д\гра «Літає, бігає стрибає», д\гра «Вгадай, яка птах», д\гра «Лото». Бесіда спостереження, використання художнього слова,
	Що нас лікує від застуди	Уточнити знання дітей лікарських травах, користь цибулі і часнику Розвинути пізнавальну активність.	Розглядання лікарських рослин, загадування загадок, спостереження. Чаювання. Елементи сюжетно-рольової гри «Фіто-аптека».

	Зима-чарівниця	Сезонні зміни Розвивати здібності спостерігати сезонні явища і їх зміни, уваги і пам'яті, бачити красу природи.	Спостереження, бесіда, читання пізнавальних розповідей, експериментування: «Знайомство з властивостями снігу»
ГРУДЕНЬ	Рослини взимку	Розширювати уявлення дітей про рослини, їх спосіб життя та залежність від зміни пори року.	Бесіда, спостереження, розгляд ілюстрацій, читання енциклопедичної інформації. Д\гра «Впізнай дерево», д\гра «Лото».
	Дикі тварини у лісі взимку	Сприяти збагаченню і поглибленню знань дітей про диких звірів у зимовий період, розвитку вміння встановлювати зв'язки між зимовими умовами і особливостями поведінки звірів.	Бесіда про білку, їжака, зайця, лисиці, ведмедя, р\гра «Ми маленькі зайчики», д\гра «Чия тінь», д\гра «Хто де живе?»
	Птахи взимку	Закріпити уявлення дітей про перелітних та зимуючих птахів, способи їх харчування та життя. Виховувати співчутливе ставлення до птахів.	Спостереження, бесіда, розгляд ілюстрацій. Трудова діяльність: «Годівничка для птахів» образотворча діяльність: «Синичка»
	Чому буває день і ніч.	Закріпити уявлення дітей про глобус, як макет Землі. Пояснити чому змінюються частини доби.	Експериментування з глобусом та лампою. д\гра «Коли це буває?» Перегляд мультфільму «Фіксики. Глобус.» https://www.youtube.com/watch?v=PcMzf1h54ck р\гра «День і ніч»
	Сторони світу	Закріпити уявлення дітей про глобус. Ознайомити дітей із поняттями «сторони світу», «карта» та «компас»	Розповідь вихователя. Спостереження за компасом. Перегляд мультфільму «Світ чекає на відкриття. Компас.» https://www.youtube.com/watch?v=sRiZLQjUiEM

СІЧЕНЬ	Вітер	Розширювати уявлення дітей про явища неживої природи: розповісти дітям, для чого потрібний вітер. Розвиток спостережливості.	Спостереження, використання художнього слова, експериментування: «Вітер дме, човник пливе» Праця – виготовлення вітрячків.
	Природні явища	Дати поняття про випаровуванні води, утворення хмар, сонце, гроза, град, сніг в доступній формі. Познакомити дітей з правилами поведінки під час грози.	Спостереження, розглядання ілюстрацій, читання енциклопедичної інформації. Дігра «Впізнай по звуку» https://www.youtube.com/watch?v=dywBgig4J6I&list=LL&index=1&t=63s Створення пам'ятки: «Правила поведінки під час грози» Перегляд мультфільму: «Природні явища» https://www.youtube.com/watch?v=HxzhACxM458

Завдання гуртка: закріпити знання про те, що люди, це теж частина природи; виховувати бажання дбайливо ставитися до свого здоров'я; довести важливість природних ресурсів (води та повітря) у житті людини; виховувати дбайливе, економне ставлення до Природних ресурсів; сформувані усвідомлене розуміння цінності природи; виховувати правильну поведінку в природі.

У процесі діяльності гуртка використовувались різні форми і методи: наочні методи (екскурсії, цільові прогулянки, спостереження, розглядання книжкових ілюстрацій, репродукцій, проведення дидактичних ігор); словесні методи (читання літературних творів та енциклопедичних матеріалів, бесіди з елементами діалогу, узагальнюючі розповіді вихователя); практичні методи (проведення різноманітних ігор (малорухомих, сюжетно-рольових, дидактичних), загадування загадок, організація продуктивної діяльності дітей, оформлення гербарію рослин, плодів, виготовлення з дітьми наочних посібників, експериментально-дослідна діяльність).

При побудові системи роботи даного гуртка особливу увагу звернули на такі напрямки: пізнавально-розважальний напрямок ставить за мету знайомство дітей з компонентами живої і неживої природи, вплив діяльності людини на ці компоненти в ігровій цікавій формі; практичний напрямок – вивчення рослинного і тваринного світу, пов'язане з практичними діяльністю (підгодівля птахів,

виросування рослин тощо); дослідницький напрямок здійснюється в рамках продуктивної діяльності (екскурсій, спостережень, дослідів).

У кінці навчального року, як підведення підсумків, було проведено «Екологічну стежку», де діти мали виконати різноманітні завдання, за темами, які вивчалися протягом року.

Висновки. Отже, для ефективної роботи з формування природничих знань у першокласників потрібна взаємодія двох ланок освіти ЗДО та початкової школи. Вихователі мають підготувати дитину до навчання у школі, а вчителі, організовуючи освітню діяльність, мають не лише спиратися на наявні у дітей знання, але і використовувати такі методи роботи, що сприяють легшому засвоєнню інформації, ширше застосовувати ігрові методи. А також не забувати про вікові особливості психологічного розвитку і завжди використовувати наочність. Одним із способів підготувати дошкільника до навчання у школі є використання гурткової роботи, зокрема природничого спрямування.

Список використаних джерел

1. Іщенко Л., Дука Т., Підлипняк І. Забезпечення наступності у формуванні цілісного сприйняття природи старшими дошкільниками та молодшими школярами. Збірник наукових праць Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. 2020. Вип 2(4). С. 49-58.
2. Наступність між дошкільною та початковою освітою. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/nastupnist-mizh-doshkilnoyu-ta-pochatkovoyu-osvitoyu>
3. Реалізація наступності в природничій освіті: реалії та перспективи. Збірник науково-методичних праць / за заг. ред. Р. К. Мельниченко, О. А. Сорочинської, В. В. Танської Житомир: Вид-во «О. О. Євенок», 2018. 212 с.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибр. твори: В 5-ти томах. К.: Радянська школа, 1977. Т.3. С. 5 – 279.